

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Викладені методологічні основи діагностики економічної стійкості та ефективності функціонування підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища.

Розроблені економічні моделі визначення впливу витрат ресурсів і випуску продукції на ефективність виробництва

Постановка проблеми. Формування системи управління стійкістю і ефективністю виробництва відрізняється складністю, яка обумовлює чисельні проблеми діагностики цих показників, аналізу рівня і динаміки ефективності по факторам, діагностики рівня економічної стійкості. До них відносяться: аналітичне моделювання узагальнюючого показника стійкості і ефективності виробництва, диференціація процедур виміру і оцінки динаміки ефективності виробництва з розробкою набору правил цих процедур, уніфікація класифікації факторів ефективності та створення методики елімінування зовнішніх факторів; визначення ступеню реальності резервів підвищення стійкості і ефективності виробництва; уточнення та погодження трактовки самого поняття “резерв”; розробка методики перевірки на відсутність подвійного рахунку при їх визначенні; формування вихідних положень та методик діагностики стійкості і ефективності виробництва в системах управління; розробка принципів оцінки стійкості управлінських рішень; впровадження та діагностика прийомів прогнозування в цілях ліквідації розриву між вихідною інформацією і станом виробництва; розробка правил приведення до зіставлення вихідної інформації по порівнюваним варіантам; створення робочих прийомів для визначення реакції показників ефективності на дію окремих факторів; підвищення динамічності аналізу шляхом включення в його склад оцінки відхилень тих чи інших показників по внутрішнім річним календарним періодам; створення методик безперервної динамічної

діагностики і удосконалення спеціальних прийомів виділення впливу окремих факторів на стійкість і ефективність виробництва на основі математичного аналізу функцій кількох змінних та економіко-статистичних методів, розвиток економічної діагностики; удосконалення обґрунтувань нормативної бази стосовно до різних видів аналітичних розрахунків і задач.

Виробництво як складова частина операційної системи означає процес споживання живої та уречевленої праці, на виході якого створюються корисні споживчі вартості. Тому ефективність виробництва в цілому може і повинна розглядатися як узагальнююча функція від ефективного використання окремих видів виробничих ресурсів.

Оскільки створення результату виробництва не обумовлено яким-небудь одним видом виробничих ресурсів, зв'язок ефективності виробництва з ефективністю використання кожного із них прослідковується через механізм формування витрат на виробництво. Величина останніх в умовах підприємства також вимагає наукового визначення. В умовах ринкових відносин витрати на виробництво є витратами підприємства, тому в їх число необхідно включати все, що списується з розрахункового рахунку підприємства і відноситься на собівартість продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні наукові проблеми визначення економічної ефективності виробництва розглядалися у працях О.І. Амоші, І.А. Бланка, В.В. Галасюка,

Д.С. Львова, І.І. Мазура, Л.С. Меркулова,
Р.М. Фатхутдінова, А.Д. Шеремета,
М.Г. Чумаченко, Ю.С. Цал-Цалко [1-10].

Проведений аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок про наявність різних підходів до оцінки економічної ефективності виробництва. Практично відсутні дослідження з діагностики економічної стійкості функціонування підприємств.

Мета дослідження – розробка методологічних основ діагностики економічної стійкості і ефективності функціонування підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для управління економічною стійкістю і ефективністю виробництва необхідна модель їх узагальнюючого показника, на основі якого можна було б розраховувати, знаючи динаміку стійкості та ефективності використання окремих видів виробничих ресурсів, зміну рівня стійкості та ефективності виробництва в цілому.

Між узагальнюючими показниками економічної стійкості і ефективності виробництва і їх окремими характеристиками: фондоємкістю, трудоємкістю, матеріаломкістю, енергоємкістю – існує безпосередній зв'язок, визначити який можна різними способами – від суворо функціональних виразів до імовірних моделей. Основна складність полягає не стільки в тому, щоб знайти форму представлення цього зв'язку, скільки в тому, щоб забезпечити її об'єктивність. Адже вказані особисті (окремі) характеристики не відображають однозначно зміни ефективності використання відповідних виробничих ресурсів. Тому зміна економічної стійкості та ефективності виробництва (узагальнюючий показник) в залежності від зміни ємкісних характеристик доцільно визначити при умові попереднього елімінування зовнішніх факторів (не пов'язаних з діяльністю даного підприємства). В даному випадку виникає проблема відокремлення зовнішніх факторів від внутрішніх, яка є чисто аналітичною. В умовах нестабільного ринкового середовища важко розраховувати на яке-небудь її

абсолютне вирішення. На нашу думку, найбільш перспективними засобами вирішення даної аналітичної проблеми є сучасні прийоми математичного аналізу функції декількох змінних, успіх застосування яких проте обумовлюється попередньою діагностикою особливостей всіх причин зміни даного показника. Економічні функції представляють собою, як правило, функції декількох залежних змінних. Це, звичайно, ускладнює апарат розрахунків, викликає необхідність пошуку наближених прийомів аналізу на основі агрегування змінних до рівня їх незалежності (або навпаки).

Розвиток діагностики економічної стійкості і ефективності виробництва як джерело резервів виробничих ресурсів висунуло необхідність гарантування реальності цих резервів. В цілому проблеми реальності резервів виникають від ряду причин, а саме: внаслідок відсутності інформації про динаміку процесу, в тому числі і прогнозної; відмінності в фактичній і необхідній структурі окремих видів виробничих ресурсів (наприклад, різна ступінь сполученості виробничих можливостей окремих груп обладнання, виробничих процесів); можливої не співставленості аналізованого і базового (оптимального) рівнів показників і таке інше.

Дуже часто резервами називають можливості збільшення випуску продукції, знайдені на основі виявлених втрат у використанні праці і основних виробничих фондів, предметів праці, тобто втрат, які виявлені за минулий період. Такий підхід може бути підданий критиці по ряду причин: по-перше, із-за відсутності гарантії раціональності використання виробничих ресурсів у базисному періоді, відносно якого знаходяться резерви; по-друге, із-за зв'язку знайдених резервів з особливостями минулого періоду часу, так як резерви були встановлені стосовно до відхилень, які вже мали місце і спроба привести в дію ці резерви може виявити відсутність в даний час обставин, які викликали ті чи інші витрати; по-третє, від не погодженості між собою резервів, встановлених за окремими видами виробничих ресурсів; в четвертих, із-за можливості подвійного рахунку при визначенні резервів по окремим видам ресурсів, оскільки

найважливіші якісні показники їхнього використання фондоемкість, трудоемкість, матеріалоемкість, енергоемкість продукції – підтверджені впливу одних і тих же факторів.

Найважливіше значення для забезпечення реальності виявлених резервів збільшення економічної стійкості та ефективності виробництва має удосконалення інформації про господарські процеси. В даний час управління його ходом здійснюється наступним чином: виробництво – звіт – аналіз – діагностика – розгляд в системі менеджменту – розробка заходів – доведення розроблених заходів до виконавців – виробництво. В момент t_p , коли управлінське рішення досягне виробництва, його стан по керованому параметру відрізняється від стану в момент прийняття управлінського рішення t_y , якщо прийняти, що

$$УР = f(\alpha), \quad (1)$$

де $УР$ – управлінське рішення; α – керований параметр виробництва, то в момент t_y

$$УР = f(\alpha_0), \quad (2)$$

де α_0 – значення керованого параметру виробництва в момент підготовки управлінського рішення.

В момент же t_p значення $\alpha = \alpha_{t_p}$ може не співпадати з α_0 . Отже, $УР$ повинно бути $УР_{t_p} = f(\alpha_{t_p})$, фактично же реалізується $УР_0 = УР_{t_y}$. Для запобігання цього необхідно, щоб в момент прийняття $УР$ – t_y в управляючому органі (в системі менеджменту) була інформація, яка відповідає моменту t_p , тобто здвинута вперед на період $t_p - t_0$. Тому в даному випадку в якості робочого прийому аналізу економічної стійкості та ефективності виробництва необхідно застосовувати прогнозування. Різниця між $УР_0$ і $УР_{t_p}$ тим менша, чим менший період часу $t_p - t_0$ і швидкість зміни α , тобто чим менше $\frac{d\alpha}{dt}$.

Можливо, що величиною $\frac{d\alpha}{dt}$ при певних її значеннях можна знехтувати, але в даний час вони не відомі. В даному випадку ми маємо діло з факторами економічної стійкості управління. Їхнє вивчення – чергове завдання в системах управління

економічною стійкістю і ефективністю виробництва в господарській діяльності.

Дані про фактичну або планову ефективність використання виробничих ресурсів слугують цілям управління господарською діяльністю тільки при умові порівняння їх рівня з базовими або оптимальними (нормативними) значеннями. Базою порівняння можуть бути різні величини показників економічної стійкості і ефективності: оптимальні (планові), фактичні, за попередній період, характеристики аналога. При діагностиці економічної стійкості та ефективності відмінність бази порівняння має неформальний характер, так як зміна цієї бази приводить до одержання нової інформації. Так, порівняння фактичних показників випуску продукції з плановими, якщо не змінюються структурні параметри, дає загальне представлення про динаміку об'єму і якості роботи підприємства, про напруженість праці. Порівняння показників підприємств з середньо галузевими значеннями дає уявлення про характер впливу діяльності підприємства на рівень середньої величини.

Порівняння з аналогом дає змогу встановити ефективність підвищення техніко-економічного рівня виробництва.

Зіставлення з оптимальним значенням забезпечує можливість виявити реальний розмір резервів збільшення рівня економічної стійкості та ефективності виробництва.

Проте всі ці порівняння можуть бути виконані на практиці тільки в тому випадку, коли буде забезпечена порівняльність показників. Проблемі порівняльності показників приділяється багато уваги в теорії ефективності інвестицій, нових технологій, причому типові методики містять, як правило, перелік ознак співставленості. Проте методика приведення варіантів до співставленості розроблена недостатньо. Досить рідкими є і наукові дослідження в цій області. В той же час ряд проблем вимагає свого вирішення. Наприклад, що до чого “приводити”: базу до аналізованого випадку або навпаки; якими можуть бути варіанти способів забезпечення порівняльності; в яких умовах найбільш прийнятні той чи інший варіант приведення до порівняльності.

В результаті проведених досліджень нами встановлено, що (приводить) показники слід не до задалегідь оговореного та зафіксованого рівня, а до найкращого (оптимального) в даних умовах.

Методика діагностики ефективності використання виробничих ресурсів повинна мати в розпорядженні робочі прийоми для визначення чутливості відповідних показників до зміни дії окремих факторів. Визначити чутливість – це значить встановити, на який фактор економічна стійкість і ефективність виробництва реагують в більшій, а на який – в меншій ступені.

Іншими словами, якщо відомі

$$\alpha_m = \frac{dE}{dM}; \alpha_\phi = \frac{dE}{d\phi}; \alpha_T = \frac{dE}{dT}, \quad (3)$$

де $\alpha_m, \alpha_\phi, \alpha_T$ – коефіцієнти, які характеризують чутливість економічної стійкості та ефективності до змін відповідних ємкісних показників;

E – економічна стійкість або ефективність виробництва;

m, ϕ, T – матеріалоємкість, фондоємкість, і трудоємкість одиниці результату виробництва, то при виявлених змінах показників $\Delta m, \Delta \phi, \Delta T$ зміна економічної стійкості або ефективності дорівнює

$$\Delta mE = \alpha_m \cdot \Delta m; \Delta \phi E = \alpha_\phi \cdot \Delta \phi; \Delta TE = \alpha_T \cdot \Delta T. \quad (4)$$

При цьому реалізувати можна мінімальну із знайдених величин.

Зафіксоване на кінець року відхилення фактичних даних від планових (оптимальних) формувалось на протязі року і благополучне в цілому співвідношення не означає, що всередині року не було негативних результатів і пов'язаної з ним шкоди (збитку). Одна із актуальних проблем діагностики полягає в тому, щоб використовувати не тільки моментні величини, але і оцінити виявлені відхилення з урахуванням їх формування, а також сполучених збитків і ефектів. В окремі місяці року можливі також негативні результати, які не фіксуються в порівняннях типу “план-факт” (“оптимум-факт”). Аналогічна проблема існує при побудові методики діагностики виконання

програм, проектів на підприємствах, створення якої в сучасних умовах є першочерговою задачею.

Безперервне планування має потребу в організації безперервної діагностики економічної стійкості і ефективності виробництва. Зростання конкуренції ставить нові аналітичні задачі: вивчення відхилень від планових показників, наростаючим підсумком за минулий період часу, визначення знаку та швидкості їх зміни.

Фактична динаміка економічної стійкості і ефективності може відхилитися від планової як “вверх”, так і “вниз”, і в той же час наближати до оптимальної або розходитися з нею.

Розглянемо два випадки відхилення фактичних показників економічної стійкості та ефективності виробництва від планової:

$$\Delta \lambda = \lambda_{\phi 1} - \lambda_n > 0;$$

$$\Delta \lambda = \lambda_{\phi 2} - \lambda_n < 0.$$

Тут $\lambda_{\phi 1}, \lambda_{\phi 2}$ – варіанти фактичної динаміки економічної стійкості;

λ_n – планова динаміка економічної стійкості виробництва.

Швидкість зміни економічної стійкості $\frac{d\Delta\lambda}{dt}$ збільшується або зменшується. В

першому випадку існує загроза перейти допустимому оптимальну (планову) траєкторію при руху “зверху – вниз”. В другому випадку є загрозовим збільшення зміни виробництва і, навпаки, позитивним її зменшення.

Поточну динамічну діагностику економічної стійкості та ефективності виробництва слід здійснювати як за рік, так і за квартал або місяць. На виробництві кожний день змінюються і витрати, і результати. Позначимо розмір добових змін по витратам $\frac{d\epsilon}{dt}$, по результату – $\frac{d\delta}{dt}$. Якщо базова економічна стійкість і ефективність на якусь частину року $E\delta$ рівна відношенню $P\delta/3\delta$, то через t днів її величина E_t прийме вид

$$E_t = \frac{P_\delta + \int P_t^1 \times dt}{3_\delta + \int B_t^1 \times dt}, \quad (5)$$

де $P\delta$ і 3δ – базові результати виробництва і витрат;

P_t^1 і B_t^1 – середньодобові зміни результату і витрат.

Величини $P(t)$ і $V(t)$ – результат виробництва і витрат розглядаються як безперервні і деференційовані функції.

Подібний розрахунок абсолютно справедливий лише для масового виробництва. При дискретності і недиференційованості P і V у часі розрахунок рекомендується проводити по формулі наступного вигляду:

$$E_t = \frac{P_\delta + \sum_{t=1}^{t=T} P_i(t)}{3_\delta + \sum_{t=1}^{t=T} B_i(t)}, \quad (6)$$

де T – граничний розмір розглядуваного інтервалу часу.

По даним обліку за кожний день необхідно знати, на скільки змінились результати і витрати. Практично це можливо здійснити шляхом щоденної діагностики стану рахунків “Витрати на виробництво”, “Собівартість продукції” і даних обліку випущеної (реалізованої) товарної продукції та незавершеного виробництва.

Співставлення щоденних вкладів підрозділів в кінцевий результат роботи підприємства із щоденним приростом витрат і оцінка розриву співвідношення цих величин з плановими (програмними) завданнями повинні стати щоденною задачею автоматизованої системи управління підприємством (АСУП) та предметом щоденної уваги менеджерів підприємства.

Представимо річний результат виробництва як суму щоденних результатів $P_{\Pi} = P_1 + P_2 \dots + P_{365}$ і аналогічно виразимо витрати $V_{\Pi} = V_1 + V_2 \dots + V_{365}$. Тоді ефективність виробництва буде рівна

$$E_{\Pi} = \frac{P_{\Pi}}{B_{\Pi}} = \frac{P_1 + P_2 + \dots + P_{365}}{B_1 + B_2 + \dots + B_{365}}. \quad (7)$$

Ефективність виробництва за перший (і кожний) день виразимо наступним чином

а) планова $E_1^{\Pi} = \frac{P_1^{\Pi}}{B_1^{\Pi}};$ (8)

б) фактична $E_1^{\Phi} = \frac{P_1^{\Phi}}{B_1^{\Phi}}.$ (9)

При цьому, якщо $E_1^{\Pi} = E_1^{\Phi}$, то втручання у виробничий процес не вимагається. Якщо $E_1^{\Pi} > E_1^{\Phi}$, то слід встановити чому виник розрив. Якщо ж $E_1^{\Pi} < E_1^{\Phi}$, то виробництво йде нормально при умові відсутності не виявленої контролем шкоди якості.

Ефективність виробництва за два дні рівна:

а) планова

$$E_2^{\Pi} = \frac{P_1^{\Pi} + P_2^{\Pi}}{B_1^{\Pi} + B_2^{\Pi}}; \quad (10)$$

б) фактична

$$E_2^{\Phi} = \frac{P_1^{\Phi} + P_2^{\Phi}}{B_1^{\Phi} + B_2^{\Phi}} = \frac{P_1^{\Phi}(1 + \frac{P_2^{\Phi}}{P_1^{\Phi}})}{1 + \frac{B_2^{\Phi}}{B_1^{\Phi}}} = E_1^{\Phi} \frac{1 + I_{P2/1}}{1 + I_{B2/1}} \quad (11)$$

Приймаючи $I_0^C = 1 + I$, запишемо

$$E_2^{\Phi} = E_1^{\Phi} \times \frac{I_P^C}{I_B^C}, \quad (12)$$

де $I_{P2/1}$, $I_{B2/1}$ – індекси результату і витрат; I_P^C , I_B^C – зміщені індекси.

Ефективність виробництва за три дні рівна:

а) планова

$$E_3^{\Pi} = \frac{P_1^{\Pi} + P_2^{\Pi} + P_3^{\Pi}}{B_1^{\Pi} + B_2^{\Pi} + B_3^{\Pi}}; \quad (13)$$

б) фактична

$$E_3^{\Phi} = E_2^{\Phi} \frac{1 + I_{P3/2}}{1 + I_{B3/2}} = E_1^{\Phi} \frac{(1 + I_{P2/1}) \times (1 + I_{P3/2})}{(1 + I_{B2/1}) \times (1 + I_{B3/2})}. \quad (14)$$

Виразення для визначення фактичної ефективності за будь-який день можна записати, виходячи із зміни результату і витрат (14).

Наведемо приклад розрахунку ефективності виробництва для окремих діб (цифри умовні). Хай відомі наступні дані

Доба	Результат	Витрати
1	40	20
2	42	19,6
3	44	20,2
4	44,4	20,32

Використовуючи формули (10-14), розрахуємо ефективність виробництва за кожен добу, а потім наростаючим підсумком. Попередньо визначимо індекси результату і витрат I_P і I_B за 2 і 3 добу (по відношенню до попередніх).

$I_p 2/1 = 42 : 40 = 1,05$ і $I_p 3/2 = 44 : 42 = 1,05$.

Відповідні зміщені індекси складають:

$1 + I_p 2/1 = 2,05$ і $1 + I_p 3/2 = 2,05$; $I_3 2/1 = 19,6 : 20 = 0,98$; $I_3 3/2 = 20,2 : 19,6 = 1,03$.

Відповідно $1 + I_3 2/1 = 1,98$;

$1 + I_3 3/2 = 2,03$.

Ефективність за 1 добу $E_1^\Phi = 40 : 20 = 2,0$.

Ефективність за 2 добу $E_2^\Phi = (42 + 40) : (20 + 19,6) = 2,07$. Розрахунок за формулою (11) дає 2,07.

Ефективність за 3 добу:

$E_3^\Phi = (42 + 40 + 44) : (20 + 19,6 + 20,2) = 2,11$.

Розрахунок по формулі (14) дає 2,11.

Одна із цілей діагностики – в тому, щоб виявити, яким чином вплинула діяльність підприємства на протязі кожної доби на середню ефективність за період. Так, наприклад, фактичну ефективність виробництва за 3 добу потрібно порівняти з плановою за добу із потрібним рівнем ефективності, визначеним по підсумкам минулих двох діб. Якщо ефективність за дві доби менша планової, тобто $E_2^\Phi < E_2^\Pi$, то на 3 добу треба прийняти заходи і компенсувати відставання, тобто планова ефективність вже не E_3^Π , а $E_3^\Pi + \Delta E_{\Pi-\Phi}$, де $\Delta E_{\Pi-\Phi} = E_2^\Pi - E_2^\Phi$.

В процесі підготовки рішень для управління стійкістю і ефективністю виробництва необхідно в'яснити, на що впливати в ході 3 доби – на $I_p 3/2$ або на $I_3 3/2$. Між плановими і фактичними значеннями ефективності за 3 добу і за попередні дві доби можуть бути наступні співвідношення:

1) $E_{3д}^\Phi = E_{3д}^\Pi$ і $E_{3д}^\Phi > E_2^\Phi$. В цьому випадку результати роботи за 3 добу сприяли росту середньої ефективності виробництва.

2) $E_3^\Phi < E_3^\Pi$ і $E_3^\Phi > E_2^\Pi$. При подібній ситуації, не дивлячись на те, що ефективність роботи на протязі третьої доби більша, ніж за дві попередні доби, середня ефективність за три доби не досягає планової. Тому планове завдання по ефективності на четверту добу повинно бути скореговано.

3) $E_3^\Phi > E_3^\Pi$. В даному випадку результати роботи за третю добу сприяли підвищенню середньої ефективності виробництва в цілому.

Проте не виключається, що компенсувати втрату ефективності за дві доби не вдалося.

Це відбудеться, коли $E_3^\Phi < E_3^\Pi + \Delta E_{\Pi-\Phi}$, тобто

$$E_3^\Phi - E_3^\Pi < \Delta E_{\Pi-\Phi}$$

Подібна “заборгованість” повинна бути врахована при встановленні завдань на четверту добу роботи підприємства. Вище вже підкреслювалось, що крім вивчення характеру відхилення між E_3^Φ і E_3^Π необхідно знати, на що необхідно впливати, щоб покращити співвідношення цих характеристик.

Задача економічної діагностики заключається в тому, щоб на основі системного аналізу визначити по можливості точне місце, час і розмір відхилень від оптимуму, а також причини цих відхилень, в залежності від яких може бути встановлений комплекс корегуючих заходів. Економічна діагностика дає змогу по розміру та виду відхилень того чи іншого параметру (комплексу параметрів) установити ланку (підрозділ) операційної (виробничої) системи, де відбулися порушення (відхилення).

Для того, щоб знати, які і де виникли відхилення необхідно визначити набір характерних симптомів (ознак). Основна вимога при цьому: ознаки повинні бути очевидними при ознайомленні зі звітністю і в першому наближенні не потребувати додаткової інформації. Наприклад, низький рівень коефіцієнту змінності роботи обладнання засвідчує про невідповідність кількості робочих місць чисельності готових до роботи працівників, збільшення темпів росту випуску продукції у порівнянні з темпами росту її продажу – про незадовільну якість продукції і (або) неузгодженість виробництва з транспортом, договорами на поставку продукції; випередження темпів росту випуску валової продукції; темпів росту товарної продукції – про збільшення незавершеного виробництва і таке інше.

Велике значення розвитку економічної діагностики має для автоматизованих систем управління підприємствами (АСУП). Вона дає змогу працівникам системи управління

оперативно розпізнавати характер відхилень в діяльності операційної системи.

Задача економічної діагностики полягає також в тому, щоб своєчасно виявляти так звані проблемні ситуації та не допускати перетворення їх в конфліктні. Як проблему, на наш погляд, слід розглядати господарську ситуацію (по виробництву в цілому, окремим його підрозділам або напрямленням, видам ресурсів), при якій динаміка її показників економічної стійкості та ефективності виявляє тенденцію до погіршення, а між цілями, термінами їх досягнення, потребою і наявністю та інтенсивністю застосування ресурсів намітилось або очікується протиріччя. Конфліктна ситуація виникає в тих випадках, коли фактичні показники нижче оптимальних або планових (нормативних). Причини конфліктних ситуацій можуть бути трьох видів: випадкові (стихійні лиха, непередбачені аварії), об'єктивні (зміни загальноекономічних умов в країні, умов зовнішньої торгівлі і таке інше) і суб'єктивні (низький рівень менеджменту і рівень виробничої та трудової дисципліни).

Проблемна ситуація – це імовірна конфліктна ситуація, але коли конфліктна ситуація приносить реальний збиток (шкоду), то проблемна ситуація характеризується потенційним збитком (шкодою). Подолання проблемної ситуації означає запобігання реальному збитку (шкоди). При вирішенні питання про кращий спосіб регулювання операційної системи на величину можливого збитку необхідно зіставляти із витратами, що направленні на подолання проблемної ситуації. Розвиток економічної діагностики буде сприяти більшій цілеспрямованості пошуку резервів росту економічної стійкості та ефективності виробництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Баканов М.И., Шеремет А.Д.* Теория экономического анализа. – М.: Финансы и статистика., 1997. – 416с.
2. Економічний аналіз / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: П.П. “Рута”, 2003. – 680с.
3. Економічний аналіз / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: П.П. “Рута”, 2003. – 680с.

4. *Ковалёв В.В., Волкова О.Н.* Анализ хозяйственной деятельности. – М.: ООО “ТК Велби, 2202. – 412с.

5. *Алле М.* Условия эффективности в экономике. – М.: Науч.-издат. центр “Наука для общества”, 1998. – 280 с.

6. *Євдокімова Н.М., Кириєнко А.В.* Економічна діагностика. – К.: КНЕУ, 2003. – 110 с.

7. *Глазов М.М.* Диагностика предприятий: Новые решения. – СПб: Изд-во С.-Петербур. ун-та экономики и финансов, 1997. – 122с.

8. *Грачев А.В.* Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия. – М.: Финпресс, 2002. – 208с.

9. Інвестиційна політика в Україні: Досвід, проблеми, перспективи: Монографія / Чумаченко М.Г. та ін. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восок, ЛТД”, 203. – 292 с.

10. *Галасюк В.В.* Проблемы принятия экономических решений: Монография. – Днепропетровск: Новая идеология, 2002. – 304 с.

11. *Швиданенко Г.О., Олексик О.І.* Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.

12. *Проценко Н.Б.* Моделювання оптимальної економічної стійкості підприємств // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2002. – № 22 – С. 258-269.

13. *Проценко Н.Б.* Методика визначення економічної ефективності організаційних проектів удосконалення систем управління // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2004. – № 1(27) – С. 266-271.

14. *Мазур И.И.* и др. Эффективный менеджмент. М.: Высш. Школа, 2003. – 555 с.

ПРОЦЕНКО Наталія Борисівна – старший науковий співробітник кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми теорії та методології економічної стійкості підприємства;
- механізм управління економічною стійкістю підприємств;
- економічна діагностика.